

ZMENY VO VZDELANOSTNEJ ŠTRUKTÚRE MESTSKÉHO OBYVATEĽSTVA SLOVENSKA V OBDOBÍ ROKOV 1991 A 2011

Iveta Rakytová

*Katolícka univerzita v Ružomberku, Pedagogická fakulta, Katedra geografie,
e-mail: iveta.rakytova@ku.sk*

Abstract: The educational structure of the Slovak population is a dynamic system that has been formed over a long period and continues to dynamically change. Especially in the past was the level of achieved education significant factor, that affect the status of a person in employment, the standard of living, the number of earnings or status in society. This paper was focused on a specific population group – urban population – and its educational structure from 1991 to 2011. The main aim of the paper was to compare the educational structure of the Slovak Republic's urban population and the changes that have affected it. The paper is based on information from the 1991 and 2011 censuses and the statistical database of the Statistical Office of the Slovak Republic. The year 1991 provided information on the education of the population after the political changes in 1989, on the other hand, it still captures the educational structure in time for the revolution. The year 2011 is the year when the last census of the population took place, where the educational structure of the population was surveyed and reflects the more or less currently educational structure of the population of Slovakia. At the end of the paper we compared the values of urban and rural population and changes in individual educational categories.

Keywords: education, urban population, changes in educational categories, Slovak districts

1 ÚVOD

Vzdelanostná štruktúra obyvateľstva ja dlhodobo považovaná za dôležitý ukazovateľ celkovej vyspelosti a rozvoja krajiny. Vzdelanie bolo a aj je dôležitý fenomén, ktorý vplýva na viacero sfér života človeka a ovplyvňuje jeho ďalšie smerovanie. Najmä v minulosti bola výška dosiahnutého vzdelania významným faktorom, ktorý ovplyvňoval postavenie jedinca v zamestnaní, jeho životnú úroveň, výšku zárobku či všeobecne postavenie v spoločnosti. V súčasnosti v dôsledku „zjednodušenia“, resp. lepších možností, dostupnosti vzdelania, sa tento vplyv oslabil. „Zjednodušenie“, resp. lepšie možnosti dostupnosti vzdelania súvisia podľa nášho názoru, okrem iného, predovšetkým s nárastom vysokých škôl s rôznymi študijnými odbor-

mi a zameraniami, častokrát produkujúcimi absolventov ťažko uplatniteľných na trhu práce.

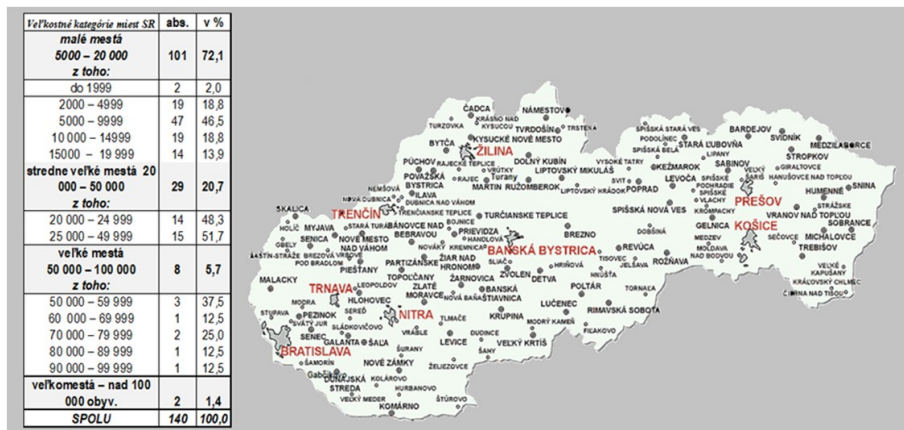
O tom, že vzdelanie zohráva v živote človeka dôležitú úlohu svedčí aj skutočnosť, že vznikla relatívne nová vedná disciplína „demografia vzdelávania“ (Bleha a Szabó, 2018). Zameriava sa na analýzu vzťahu medzi vzdelávaním a demografickými javmi a procesmi. V oblasti ďalšieho výskumu sa potom táto vedná disciplína zapája do analýz ľudských zdrojov v kontexte vzdelanosti (Moretti, 2004), najmä vo vzťahu k prognózovaniu budúceho demografického potenciálu štátov, prípadne ich regiónov, ale aj vo vzťahu očakávaného ekonomického zaťaženia obyvateľstva (Lutz, 2010, 2011; Striessnig a Lutz, 2014).

Dôležitým znakom vzdelávacieho systému by mala byť jeho dlhodobá a postupná premena k jeho skvalitneniu, spolu so zabezpečením prístupu čo možno najvyššieho vzdelania pre čo najväčší počet obyvateľov štátu (Šprocha, 2011). Dynamika a rozsah týchto zmien sú podmienené celkovou spoločenskou transformáciou v nadväznosti na post-industriálne štádium vývoja spoločnosti a procesy globalizácie, ale zmeny sú podmienené tiež osobitosťami predchádzajúceho spoločenského vývoja.

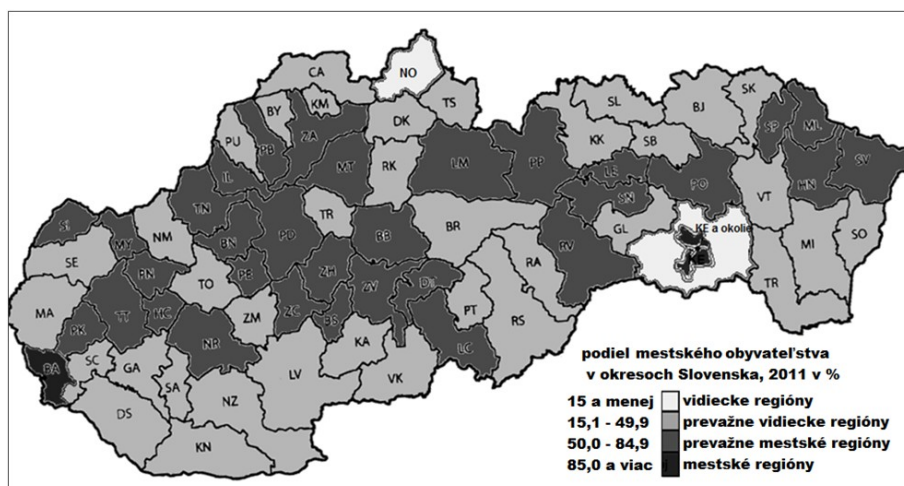
Definovať rozdiel medzi mestským a vidieckym obyvateľstvom je dosť zložitý, najmä v súčasnosti, keď sa hranice medzi urbánnym a rurálnym priestorom postupne stierajú. V minulosti bol jasný rozdiel medzi tzv. mešťanom a vidiečanom, v súčasnosti je tradičných vidieckych sídiel, v súvislosti so zamestnanosťou v primárnom sektore a spôsobe života, čoraz menej, keďže zamestnávanie v priemysle a v službách a mestský spôsob života prenikli aj do najizolovanejších, v minulosti výrazne vidieckych, regiónov Slovenska. V súčasnosti je na Slovensku 140 obcí so štatútom mesta (obr. 1). Najviac miest sa vyskytuje vo veľkostnej kategórii od 5 000 do 9 999 obyvateľov (47 miest, čo predstavuje 33,6 % z celkového počtu miest), početná je však aj veľkostná skupina miest od 20 000 do 50 000 obyvateľov (29 miest, 20,7 %). Možno povedať, že súčasná veľkostná štruktúra miest Slovenska je výsledkom jeho doterajšie ekonomického a politického vývoja, ale aj dôsledkom jeho prírodných podmienok (Lukniš, 1985; Matlovič a Matlovičová, 2011; Rusnák a Korec, 2013 a iní). Ak by sme hodnotili napr. veľkostnú štruktúru slovenských miest podľa jednoduchého Zipfovho pravidla poradia veľkosti, zistíme, že na Slovensku chýba mesto s počtom obyvateľov okolo 150 tisíc, ktoré by zabralo tretiu pozíciu za Bratislavou a Košicami. Na absencii takéhoto mesta sa pravdepodobne najviac „podpisal“ hornatý reliéf stredného Slovenska.

Slovensko sa od 1.1.1997 administratívne člení na 79 okresov (obr. 2), z ktorých je 9 mestských, čiže čisto urbánnych. Na päť mestských okresov, Bratislava I, Bratislava II, Bratislava III, Bratislava IV a Bratislava V, sa člení hlavné mesto SR Bratislava a na štyri mestské okresy, Košice I, Košice II, Košice III a Košice IV, sa člení metropola východného Slovenska Košice. Spolu tvoria 11,4 % všetkých okresov Slovenska.

Ako môžeme vidieť na obr. 2 vyjadrujúceho stupeň urbanizácie jednotlivých okresov Slovenska (na základe jednoduchého štatistického ukazovateľa vyjadrujúceho podiel mestského obyvateľstva vo vybranom regióne, v našom prípade okresoch) silne rurálne okresy, s podielom obyvateľov žijúcich v mestách menším ako 15 %,

Obrázok 1 Veľkostné kategórie a rozmiestnenie miest Slovenska. Zdroj: statistics.sk, <http://www.fodor.sk/Svk/svk.htm>, upravené autorom

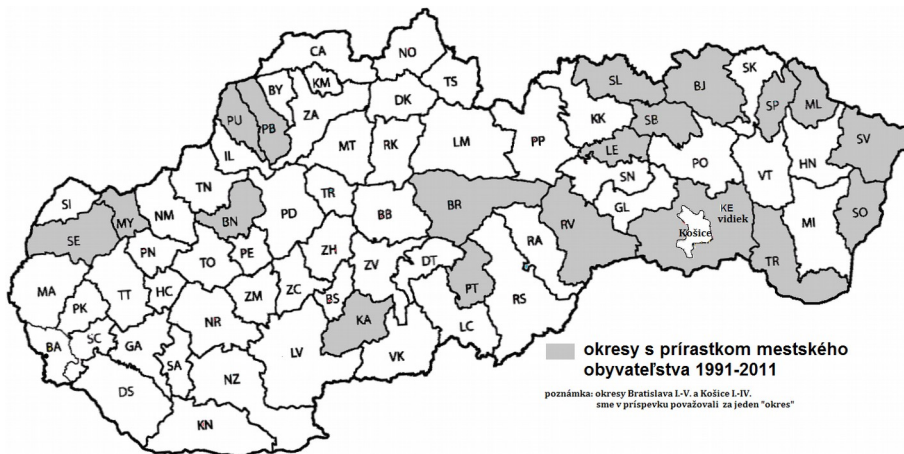

Obrázok 2 Urbanizácia okresov Slovenska. Zdroj: <https://census2011.statistics.sk/tabulky.html>, zhotovené autorom

tvoria len 2,5 % z celkového počtu okresov, ide o okresy Námestovo a Košice-okolie. Prevažne vidieckych okresov (semirurálnych), s podielom obyvateľov žijúcich v mestách od 15,1 % do 49,9 %, je 36, čo predstavuje až 45,6 % z celkového počtu okresov a prevažne mestské okresy (semiurbánne), s podielom obyvateľov žijúcich v mestách od 50,0 do 84,9 %, ich počet je 32, tvoria 40,5 % z celkového počtu okresov. Spomínaných 9 mestských okresov Bratislavy a Košíc predstavuje 11,4 % okresov Slovenska (Rakytová, 2018). Aj keď v súčasnosti tento ukazovateľ

má viac menej len štatistickú výpovednú hodnotu, pre potreby príspevku je postačujúci, keďže sme za mestské obyvateľstvo považovali v príspevku obyvateľstvo s trvalým pobytom v mestách Slovenskej republiky. Samozrejme, niekto by mohol namietat' k zaradeniu jednotlivých okresov do štyroch uvedených kategórií, napr. k zaradeniu okresu Detva do kategórie prevažne mestských okresov. Okresné mesto Detva i ďalšie mesto okresu Hriňová majú vysoký podiel obyvateľov žijúcich v pôvodnom koncentrovanom vidieckom sídle a v roztratenom osídlení. Takže ten prívlstok okresu prevažne mestský je trochu problematický. Takisto „spadnutie“ okresu Košice-okolie medzi silne rurálne je problematické vzhľadom na skutočnosť, že tento okres obklopuje mesto Košice, ktoré je jadro funkčného mestského regiónu Košice, do ktorého patrí aj okres Košice-okolie. Ešte raz upozorňujeme, že táto klasifikácia okresov má len štatistickú výpovednú hodnotu. V roku 1991 bol podiel mestského obyvateľstva v Slovenskej republike 56,8 %, v roku 2011 poklesol na 54,4 % a naďalej klesá.

Za obdobie rokov 1991 – 2011 sa podiel mestského obyvateľstva zvýšil len pri 19 okresoch Slovenska, čo predstavuje 27,14 % všetkých nemestských okresov Slovenska (obr. 3). Počet obyvateľov sa zvýšil aj u 3 mestských okresov, Bratislava IV, Košice III a Košice IV, ale keďže sú to mestské okresy ich podiel mestského obyvateľstva 100 % zostal nezmenený. Až takmer tri štvrtiny okresov (14 okresov) z uvedených 19 okresov, v ktorých sa za hodnotených 20 rokov zvýšil podiel obyvateľov žijúcich v mestách, sa nachádza v troch najmenej rozvinutých krajoch Slovenska, v banskobystrickom, košickom a prešovskom. Naopak úbytok podielu mestského obyvateľstva zaznamenalo až 72,86 % nemestských okresov Slovenska. Ako vyplýva z tab. 1, najväčší prírastok podielu mestského obyvateľstva zaznamenali okresy Levoča (15 %), Medzilaborce (12,3 %), Snina (9,4 %), Sobrance (9,2 %), Krupina (8,6 %) a Stropkov (8,1 %), v ktorých sa tento podiel zvýšil o viac ako 5 %.

Obrázok 3 Okresy s prírastkom podielu mestského obyvateľstva za obdobie 1991 – 2011. Zdroj: Štatistický lexikón obcí SR, ŠEVT Bratislava 1994; <https://census2011.statistics.sk/tabulky.html>, zhotovené autorom

Tabuľka 1 Okresy s prírastkom mestského obyvateľstva za obdobie 1991 – 2011

okresy s prírastkom	v %	okresy s prírastkom	v %
Púchov	0,2	Poltár	4,1
Bardejov	0,3	Trebišov	4,5
Sabinov	0,7	Rožňava	4,8
Košice - vidiek	0,8	Stropkov	8,1
Brezno	0,8	Krupina	8,6
Senica	0,9	Sobrance	9,2
Bánovce nad Bebravou	1,9	Snina	9,4
Stará Ľubovňa	2,0	Medzilaborce	12,3
Považská Bystrica	2,1	Levoča	15,0
Myjava	2,5		

Zdroj: Štatistický lexikón obcí SR, ŠEVT Bratislava 1994; <https://census2011.statistics.sk/tabulky.html>, spracované autorom

Dôvodov takéhoto vývoja je viac, avšak za najpodstatnejšie považujeme dva. Prvým dôvodom je proces suburbanizácie, ktorý viedol po roku 1989 k zmene smeru migrácie medzi mestom a vidiekom. Pred rokom 1989 dominujúca migrácia z vidieckych obcí do miest, sa pomerne rýchlo zmenila na migráciu z mesta do okolitých vidieckych obcí, čím sa pomerne zreteľne zvyšuje početnosť vidieckeho obyvateľstva najmä v zázemí veľkých miest a podiel vidieckej populácie na Slovensku mierne narastaná na úkor mestského obyvateľstva (Rakytová, 2018). V Bratislave, v hlavnom meste Slovenska, bol zaznamenaný prvýkrát po roku 1989 migračný úbytok obyvateľstva už v roku 1997 a ten pretrval až do roku 2004. V prípade Bratislavy skutočnosť, že počet vystáňovaných bol vyšší ako počet prisťahovaných možno dať jednoznačne do súvislosti so spomínanou suburbanizáciou. Druhým dôvodom je pravdepodobne skutočnosť, že vo väčšine prípadov, v ktorých sa od roku 1991 do roku 2011 zvýšil podiel obyvateľov žijúcich v mestách, ide buď o okresy v regiónoch so stále pomerne silným vplyvom vierovyznania (Bardejov, Stará Ľubovňa, Myjava a iné), ďalej o okresy s vysokým podielom rómskeho obyvateľstva žijúceho v mestách (Košice-vidiek, Rožňava, Sabinov, Levoča a iné), prípadne aj o okresy, kde sú mestá spádovými obcami roztrateného osídlenia (Myjava, Krupina, Senica).

2 CIELE A METODIKA

Keďže ide o úzko špecifickú tému, najviac sa danej problematike v slovenskej odbornej literatúre venoval Šprocha (2009, 2010a, 2010b, 2012). V roku 2018 bol spracovaný pohľad na zmeny vo vzdelaní vidieckeho obyvateľstva v rámci okresov Slovenska (Rakytová, 2018). V predkladanom príspevku sme sa zamerali na druhú

skupinu obyvateľstva, mestské obyvateľstvo Slovenska, na vývoj jeho vzdelanostnej štruktúry v období 1991 – 2011. Roky 1991 a 2011 sme si vybrali z troch dôvodov.

1. V prvom rade išlo o obdobia oficiálnych cenzov, pri ktorých sa pochopiteľne zisťuje aj vzdelanostná štruktúra obyvateľstva podľa najvyššieho dosiahnutého vzdelania.

2. Rok 1991 poskytol informácie o vzdelaní obyvateľstva krátko po politických zmenách v roku 1989, takže pomerne výpovedne ešte zachytáva vzdelanostnú štruktúru obyvateľstva Slovenska v čase pred „nežnou revolúciou“. Za dva roky do oficiálneho sčítania obyvateľstva sa neudiali žiadne zásadne reformy v školstve ani zmeny v počte škôl a takisto to bol krátky čas, aby obyvatelia v kontexte vzdelávania reagovali na meniace sa ekonomické a politické podmienky. Štruktúra obyvateľstva podľa vzdelania v roku 1991 odzrkadľovala školskú a aj sociálno-ekonomickú politiku v čase socialistického obdobia zameranú najmä na pokrytie pracovných potrieb absolventmi smerujúcimi na pracovný trh. Opierala sa, okrem iného, aj o predstavu o výhodnosti, resp. vyrovnanosti výkonu robotníckych povolání voči nerobotníckym. Vznikla tak špecifická vzdelanostná klíma zvýhodňujúca robotnícke povolania, ktorá sa predávala z generácie na generáciu (Tuček et al., 2003). Všeobecne možno konštatovať, že mužská populácia vo veľkej miere získavala učňovské vzdelanie bez maturity a ženská populácia získavala zase úplné stredoškolské vzdelanie. *Na druhej strane určitá obava z veľkého počtu absolventov vysokých škôl, viedla k obmedzovaniu tohto typu vzdelávania a stanovovania prísnych limitov na prijímanie študentov na jednotlivé študijné programy na vysokých školách.* Nedostatočná podpora vysokoškolského vzdelávania viedla k zvyšovaniu neuspokojeného dopytu uchádzačov o tento druh štúdia (Hendrichová, 1996).

Vzdelanie a zamestnanie boli v období socializmu vo veľkej miere určované centrálnym riadením, prostredníctvom stanovených plánov a kvót. Takýto charakter riadenia spoločnosti sa však stával jednou z hlavných príčin celkovej stagnácie spoločnosti a priniesol výraznú deformáciu procesu vzdelávania a vzdelanostnej štruktúry obyvateľstva Slovenska (Tuček et al., 2003).

3. Po roku 1989, aj v dôsledku už spomínaného nástupu post-industriálnej etapy spoločenského vývoja a procesov globalizácie, rástla požiadavka na zvyšovanie kvalifikácie a po vzniku samostatnej Slovenskej republiky sa rýchlo zlepšovala dostupnosť vysokoškolského vzdelania širšiemu počtu obyvateľov. *Dopyt po úplnom stredoškolskom a najmä vysokoškolskom vzdelaní sa premietol aj do zmien v jeho inštitucionálnom zabezpečení.* Najmä po roku 2000 došlo k výraznému nárastu počtu vysokých škôl pôsobiacich na Slovensku (tab. 2, obr. 4).

Výsledkom týchto zmien je nielen dramatický nárast počtu študentov na treťom stupni vzdelávania, ale aj s tým úzko súvisiaci nárast počtu absolventov vysokých škôl (tab. 2, obr. 5). Na začiatku sledovaného obdobia bolo na Slovensku 12 vysokých škôl, a do roku 2011 pribudlo ďalších 24 vysokých škôl (Katalóg vysokých škôl, 2019; Informácie o vysokých školách, 2019). K 1.9.2019 bolo na Slovensku 35 vysokých škôl, z čoho bolo 20 verejných vysokých škôl, 3 boli štátne vysoké školy a 12 bolo súkromných vysokých škôl (príloha 1).

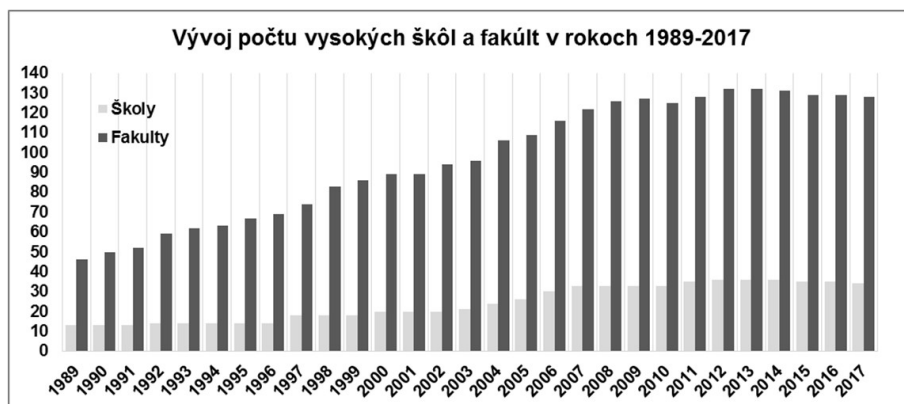
Tabuľka 2 Vývoj počtu vysokých škôl, fakúlt, študentov a absolventov v rokoch 1989 – 2017

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Školy	13	13	13	14	14	14	14	14	18	18
Fakulty	46	50	52	59	62	63	67	69	74	83
Študenti	51 299	54 350	53 965	57 030	61 257	69 042	74 322	79 770	83 942	87 117
Absolventi	9 517	8 148	9 223	9 114	9 554	7 364	9 868	10 499	13 030	12 753

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Školy	18	20	20	20	21	24	26	30	33	33
Fakulty	86	89	89	94	96	106	109	116	122	126
Študenti	89 608	92 823	94 684	99 994	99 929	108 608	116 195	125 213	133 888	140 262
Absolventi	13 827	14 241	16 100	16 356	17 883	19 186	20 811	20 670	24 433	35 400

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Školy	33	33	35	36	36	36	35	35	34
Fakulty	127	125	128	132	132	131	129	129	128
Študenti	144 018	139 716	138 742	135 736	132 602	127 077	118 856	112 092	106 967
Absolventi	42 508	43 872	42 653	42 493	40 699	39 953	38 271	37 407	34 504

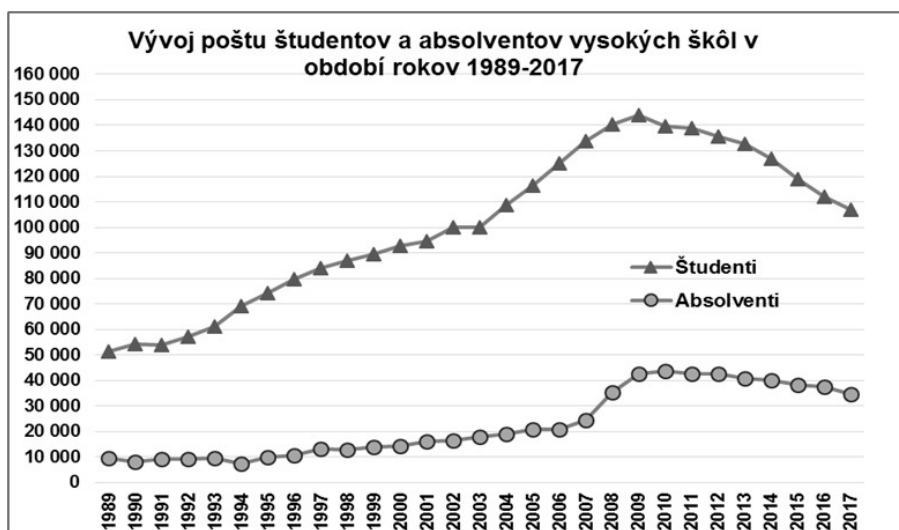
Zdroj: <https://census2011.statistics.sk/tabulky.html>, prístupné 10.9.2019

Obrázok 4 Vývoj počtu vysokých škôl a fakúlt v rokoch 1989 – 2017. Zdroj: <https://census2011.statistics.sk/tabulky.html>, prístupné 10.9.2019

„Boom“ univerzitného vzdelávania po roku 1989 je celkom jasný. Je to typický jav nielen pre Slovensko, ale aj pre ostatné krajiny bývalého východného bloku (Bleha a Szabó, 2018). Väčšina vysokých škôl je lokalizovaných v západnej časti Slovenska, čo do určitej miery korešponduje aj s regionálnou štruktúrou Slovenska, t. j. s rozmiestnením veľkých miest, ako aj s hospodárskou rozvinutosťou regiónov

Slovenska. Poznámku je však potrebné urobiť ku skutočnosti, že uvedený „boom“ univerzitného vzdelávania na Slovensku po roku 1989 sa týka predovšetkým kvantitatívnych ukazovateľov (nárast počtu univerzít a vysokých škôl, fakúlt, študentov a absolventov univerzít a vysokých škôl a iné). Viacerí autori upozorňujú, že pri hodnotení kvality univerzitného vzdelávania a aj kvality samotných absolventov je potrebné byť trochu opatrnejší. Veľký počet vysunutých pracovísk univerzít a vysokých škôl do malých miest Slovenska, vysoký podiel študentov a absolventov externého vysokoškolského štúdia, veľký počet študentov rôznych nových študijných programov (masmediálna komunikácia, sociálna práca a iné) navádzajú k veľkej opatrnosti hodnotenia kvalitatívneho rastu univerzitného, resp. vysokoškolského vzdelávania po roku 1989 (Ženka et al., 2014).

Obrázok 5 Vývoj počtu študentov a absolventov vysokých škôl v rokoch 1989 – 2017. Zdroj: <https://census2011.statistics.sk/tabulky.html>, dostupné 10.9.2019

Hlavným cieľom príspevku je spracovať a porovnať *vzdelanostnú štruktúru mestského obyvateľstva Slovenska* v období cenzov 1991 a 2011 ukázaním kvantitatívnych zmien, pokúsiť sa vysvetliť tieto zmeny a následne potvrdiť, respektíve vyvrátiť tri nasledovné dobre overiteľné hypotézy:

1. Pre mestské obyvateľstvo je charakteristický vyšší podiel vysokoškolsky vzdelaného obyvateľstva oproti vidieckemu priemeru ako aj priemeru Slovenskej republiky.

2. Predpokladáme, že v dôsledku regionálnych disparít obyvateľstvo miest ležiacich v západnej časti Slovenska a v tradičných hospodárskych centrách Slovenska bude dosahovať vyššie hodnoty vysokoškolsky vzdelaných ľudí.

3. Obyvateľstvo v mestách má nižší podiel obyvateľstva so základným vzdelaním ako je celoslovenský priemer a priemer vidieckych sídiel.

2.1 Zdroje údajov

Pod najvyšším dosiahnutým vzdelaním rozumieme najvyšší stupeň štúdia, ktorý obyvateľ úspešne ukončil. Hlavným zdrojom pre získanie údajov o vzdelanosti obyvateľov je sčítanie obyvateľstva. V príspevku sme použili údaje zo sčítaní v rokoch 1991 a 2011. Tieto údaje zahŕňajú vzdelanie obyvateľstva staršieho ako 15 rokov v roku 1991 a od 16 rokov v roku 2011. Hranica 15, resp. 16 rokov súvisí s povinnou školskou dochádzkou v danom období a jej najdlhším možným trvaním u žiakov. *Podiely v jednotlivých vzdelanostných kategóriách sme vypočítali z celkového počtu vzdelaných s ukončenou povinnou školskou dochádzkou v danom meste.*

Podľa zákona 245/2008 Z.z. o výchove a vzdelávaní v znení neskorších predpisov je povinná školská dochádzka desaťročná a trvá najdlhšie do konca školského roku, v ktorom žiak dosiahol 16 rokov veku. V roku 1991 platila na Slovensku 9-ročná povinná školská dochádzka. V tomto období mali základné školy 8 ročníkov a nie deväť, čiže každý absolvent základnej školy musel ísť aj na strednú školu aspoň na jeden rok. Keďže v roku 1996 vláda schválila postupný prechod základných škôl na 9-ročné základné školy, hrozilo, že žiaci po ukončení základnej školy nebudú nútení ísť na strednú školu a zostanú nezamestnanými. Z tohto dôvodu sa predĺžila aj povinná školská dochádzka na 10 rokov. (Rakyatová, 2018)

Pre zjednotenie kategórií vzdelania sme v príspevku vymedzili štyri základné kategórie rôznych stupňov dosiahnutého vzdelania:

- **Základné vzdelanie** – do tohto typu vzdelania sú zahrnutí takí obyvatelia, ktorí ukončili druhý stupeň základnej školy a ďalej nepokračovali v štúdiu na žiadnej inej škole.
- **Stredoškolské vzdelanie neúplné (bez maturity)** – do tohto typu vzdelania sú zahrnutí takí obyvatelia, ktorí majú ukončené učilište, stredné odborné učilište bez maturity, odbornú školu bez maturity.
- **Stredoškolské vzdelanie úplné (s maturitou)** – do tohto typu vzdelania sú zahrnutí takí obyvatelia, ktorí majú ukončené stredné odborné a učňovské vzdelanie, úplné stredné všeobecné vzdelanie a vyššie vzdelanie (učňovské s maturitou, úplné stredné všeobecné, úplné stredné odborné, vyššie odborné pomaturitné, vyššie odborné neuniverzitné).
- **Vysokoškolské vzdelanie** – tento typ vzdelania získajú absolventi VŠ denného štúdia alebo štúdia popri zamestnaní. Ukončuje sa štátnou záverečnou skúškou a absolventovi je udelený vedecko-akademický alebo umelecko – akademický titul.
- Osobitnú skupinu tvoria obyvatelia **bez vzdelania, resp. bez udania vzdelania** – do tejto skupiny sú zahrnutí takí obyvatelia, ktorí neukončili ani základnú povinnú školskú dochádzku alebo pri sčítaní neuviedli svoje vzdelanie.

Medzi cenami 1991 a 2011 došlo k zmene administratívneho usporiadania Slovenskej republiky. Z tohto dôvodu sme boli nútení previesť údaje zo sčítania ľudu z roku 1991 na platné členenie z roku 2011 a upraviť vstupnú databázu štatistických informácií.

3 VÝSLEDKY

Základné vzdelanie. Tento stupeň vzdelania prešiel v rámci všetkých hodnotených stupňov najvýraznejšími zmenami. Kým v roku 1991 bol minimálny počet miest so základným vzdelaním v intervale 20,1 – 25,0 % (7 miest – išlo o mestá tradičných centier vysokoškolského vzdelávania – Bratislava, Prešov, Žilina, Banská Bystrica a mestá, ktorým je ťažké nájsť nejakého spoločného menovateľa, okrem štyroch uvedených to boli ešte mestá Vysoké Tatry, Nová Dubnica a prekvapivo Svidník), v roku 2011 patrilo tento interval početnosťou k slabším intervalom (padlo do neho len 18 miest) a len 5 miest dosiahlo hodnoty málo nad 25 % (podiel 3,6 % z celkového počtu miest). V roku 1991 dosiahlo hodnotu nad 25,1 % až 133 miest, čo predstavovalo podiel 95,0 % miest Slovenska (tab. 3). Najvyšší podiel obyvateľov so základným vzdelaním v roku 1991 vykazovali prevažne malé mestá stredného, severného a východného Slovenska, pričom nadpolovičnú väčšinu, podiel obyvateľov so základným vzdelaním presiahol hodnotu 50 %, dosiahli obyvatelia zo základným vzdelaním v troch mestách, v Kolárove, Gabčíkove a Jelšave. V roku 2011 minimálne hodnoty podielu obyvateľov so základným vzdelaním, pod 10 %, boli zistené pri 7 mestách, okrem iných v Bratislave, Banskej Bystrici a Bojniciach. Rozhodujúci počet miest so základným vzdelaním obyvateľov sa pohyboval v rozmedzí 10,1 – 20,0 % (do tohto intervalu padlo 110 miest, čo predstavovalo 79,3 % celkového počtu miest SR), pričom maximálne hodnoty podielu tejto kategórie základného vzdelania, nad 25,1 %, bolo zaznamenané pri 5 mestách – Čierna nad Tisou, Kolárovo, Filakovo, Dobšiná a Jelšava.

Neúplné stredoškolské vzdelanie. Malo pomerne silné postavenie v oboch analyzovaných obdobiach, pričom najpočetnejšou kategóriou v oboch obdobiach bol 25 – 30 %-ný podiel. Kým v roku 1991 spadlo do tejto kategórie až 68 miest (čo bolo 48,6 % všetkých miest Slovenska), v roku 2011 malo tento podiel obyvateľov s neúplným stredoškolským vzdelaním 58 miest (41,4 % všetkých miest Slovenska). Pri kategórii 30,1 – 35,0 %, do ktorej patrilo v roku 1991 až 61 miest (43,6 %), bol pokles v roku 2011 podstatne výraznejší. V roku 2011 patrilo do tejto kategórie už len 24 miest, čo predstavovalo 17,1 % miest Slovenska. V roku 2011 bola druhou najsilnejšou kategóriou kategória 20,1 – 25,0 %, kde narástol počet miest zo 7 v roku 1991 na 51 miest (tab.3).

Úplné stredoškolské vzdelanie. Podiel obyvateľov s najvyšším ukončeným úplným vzdelaním v mestách sa posunul u väčšiny miest smerom k vyšším hodnotám. Kým v roku 1991 malo až 98 miest Slovenska hodnotu podielu tohto stupňa vzdelania nižšiu ako 30,0 % (70,0 % všetkých miest), v roku 2011 malo menej ako 30,0 % obyvateľov s úplným stredoškolským vzdelaním len 8 miest (5,7 % všetkých miest), čo je úžasná zmena za sledovaných 20 rokov. Pri analyzovaní tab. 3 možno konštatovať, že tento stupeň vzdelania predstavoval najpočetnejší stupeň vo väčšine slovenských miest. Viac ako 35,0 % obyvateľov s úplným stredoškolským vzdelaním malo v roku 2011 až 95 miest Slovenska (67,9 % všetkých miest).

Vysokoškolské vzdelanie. Podiel vysokoškolsky vzdelaných obyvateľov sa zvýšil za sledovaných 20 rokov v každom slovenskom meste. Kým v roku 1991 bol

absolútne dominantný podiel kategórií do 10,0 % (112 miest s podielom presne 80,0 %) v roku 2011 malo podiel tohto stupňa vzdelania už len 9 miest (6,4 % všetkých miest). Na opačnom konci nastala takisto výrazná zmena. V roku 1991 malo len 1 mesto podiel obyvateľov s vysokoškolským vzdelaním vyšší ako 20,1 % (bola to Bratislava), v roku 2011 už bolo s hodnotou podielu tohto stupňa vzdelania 32 miest (22,8 % z celkového počtu). Najpočetnejšími kategóriami tohto stupňa vzdelania sa v roku 201 stali kategórie 10,1 – 15,0 a 15,1 – 20,0 %, do ktorých patrilo 48, resp. 51 miest. V týchto dvoch kategóriách sa nachádzalo 70,7 % všetkých miest Slovenska (tab. 3).

Tabuľka 3 Kategorizácia miest podľa dosiahnutého stupňa vzdelania ich obyvateľov

Stupeň vzdelania	1991			2011		
	kategória	počet miest	v %	kategória	počet miest	v %
Základné	20,1 - 25,0	7	5,0	do 10,0	7	5,0
	25,1 - 30,0	25	17,9	10,1 - 15,0	68	48,6
	30,1 - 35,0	53	37,9	15,1 - 20,0	42	30,0
	35,1 - 40,0	30	21,4	20,1 - 25,0	18	12,9
	40,1 - 45,0	15	10,7	25,1 +	5	3,6
	45,1 +	10	7,1	-	-	-
Neúplné stredoškolské vzdelanie	-	-	-	do 20,0	4	2,9
	20,1 - 25,0	7	5,0	20,1 - 25,0	51	36,4
	25,1 - 30,0	68	48,6	25,1 - 30,0	58	41,4
	30,1 - 35,0	61	43,6	30,1 - 35,0	24	17,1
	35,1 +	4	2,9	35,1 +	3	2,1
Úplné stredoškolské vzdelanie	10,1 - 15,0	3	2,1	-	-	-
	15,1 - 20,0	7	5,0	-	-	-
	20,1 - 25,0	31	22,1	-	-	-
	25,1 - 30,0	57	40,7	25,1 - 30,0	8	5,7
	30,1 - 35,0	39	27,9	30,1 - 35,0	37	26,4
	35,1 +	3	2,1	35,1 - 40,0	66	47,1
	-	-	-	40,1 - 45,0	25	17,9
	-	-	-	45 +	4	2,9
Vysokoškolské vzdelanie	do 5,0	32	22,9	do 5,0	1	0,7
	5,1 - 10,0	80	57,1	5,1 - 10,0	8	5,7
	10,1 - 15,0	24	17,2	10,1 - 15,0	48	34,3
	15,1 - 20,0	3	2,1	15,1 - 20,0	51	36,4
	20,1 +	1	0,7	20,1 - 25,0	24	17,1
	-	-	-	25,1 - 30,0	7	5,0
	-	-	-	30,1 +	1	0,7
	-	-	-	-	-	-

Zdroj: Štatistický lexikón obcí SR, ŠEVT Bratislava 1994; <https://census2011.statistics.sk/tabulky.html>, spracované autorom

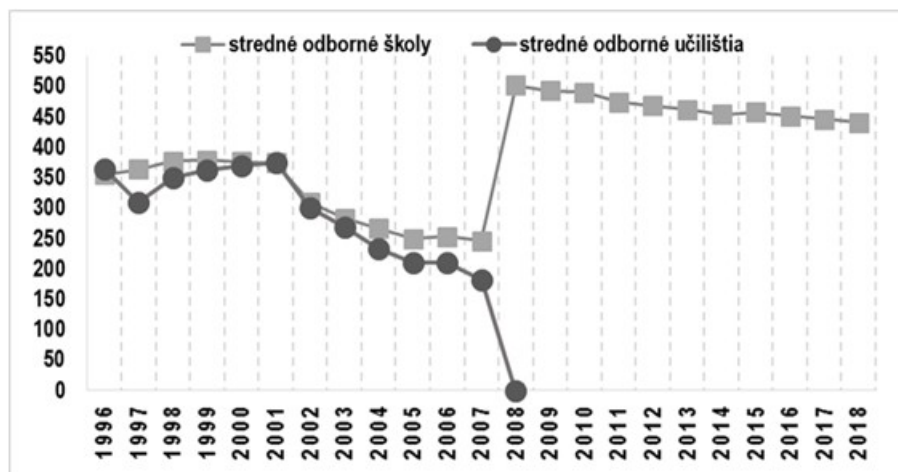
Porovnaním hodnôt vzdelania medzi vidieckymi obcami a mestskými obcami jasne vyplynulo, že na vidieku i v mestách v roku 1991 dominovalo obyvateľstvo s najvyšším dosiahnutím základným vzdelaním. V roku 2011 na vidieku mierne dominuje obyvateľstvo s najvyšším stredoškolským vzdelaním bez maturity, kým

v mestách sledujeme výraznú dominanciu stredoškolsky vzdelaných ľudí. U oboch skupín obcí, vidieckych i mestských, „najväčší skok“, prírastok, zaznamenali stupne vysokoškolsky vzdelaného obyvateľstva a stredoškolsky vzdelaných s maturitou. Nárast týchto dvoch kategórií súvisí s rastúcim počtom stredných škôl s maturitou, gymnázií, obchodných a hotelových akadémií a iných, naopak znížil sa počet stredných odborných škôl bez maturity, odborné učilištia sa, „pejoratívne povedané“, stali symbolom žiakov s horším prospechom, čím došlo k ich úpadku, a veľa krát aj k ich zrušeniu, na úkor stredných škôl všeobecnovzdelávacej povahy s maturitou (tab.4, obr. 6). Do budúcnosti, ak nedôjde k regulácii stredných a vysokých škôl, sa môže stať, že nebudeme mať prakticky zručných ľudí v bežných profesiách ani v meste ani na vidieku.

Tabuľka 4 Prehľad jednotlivých druhov škôl na Slovensku v rokoch 1991 a 2011

Druh školy	Počet škôl	
	1991	2011
Materské školy	3759	2865
Základné školy	2415	2202
Gymnázia	147	248
Stredné odborné školy	519	474
Vysoké školy	13	35
Spolu:	6853	5824

Zdroj: Štatistická ročenka SR 1992, ŠÚ SR; <https://census2011.statistics.sk/tabulky.html>

Obrázok 6 Vývoj počtu stredných odborných škôl a stredných odborných učilíšť za obdobie rokov 1996 – 2018. Zdroj: <https://census2011.statistics.sk/tabulky.html>; databázy „datacube“

V súčasnosti nedostatok kvalifikovaných pracovných síl hlásia viaceré odbory národného hospodárstva, predovšetkým poľnohospodárstvo, priemysel a stavebníctvo. Budúcich zamestnancov, kvalifikované pracovné sily, vzdelávali stredné poľnohospodárske školy či lesnícke školy, podobne aj stredné stavebné školy a učilištia, strojárne učňovské školy a iné učňovské školy, ktoré sú často krát zahrnuté pod tzv. združené stredné školy. Od roku 2008 stredné odborné učilištia (SOU) už prakticky neexistujú.

Vo vzťahu k **prvej hypotéze**, „*pre mestské obyvateľstvo je charakteristický vyšší podiel vysokoškolsky vzdelaného obyvateľstva oproti vidieckemu priemeru ako aj priemeru Slovenskej republiky*“, môžeme konštatovať, že sa potvrdila. Mestské obyvateľstvo malo v oboch obdobiach vyšší podiel vysokoškolsky vzdelaných ako vidiecke obyvateľstvo. Hodnoty vysokoškolsky vzdelaných dosahovali v roku 1991 u 110 miest vyššie hodnoty ako bol celoslovenský priemer. Podobná situácia bola i vo roku 2011 – 111 miest, ktoré presahovali podielom vysokoškolsky vzdelaného obyvateľstva celoslovenský priemer. Súvisí to, podľa nášho názoru s dvomi skutočnosťami. Po roku 1989 sa vysokoškolské vzdelanie stalo dostupnejším pre vidiecke obyvateľstvo, a tým došlo k výraznému zvýšeniu celoslovenského priemeru v roku 2011, zo 4,9 % na 12,6 % (tab. 5). Druhou skutočnosťou je zistenie, že výrazne stúpol podiel obyvateľstva s vysokoškolským vzdelaním vo viacerých veľkých mestách, spomínaných centrách vysokoškolského vzdelávania. V Bratislave napr., dosiahol podiel vysokoškolsky vzdelaného obyvateľstva v roku 2011 hodnotu 34,1 %, v Nitre 26,4 %, v Žiline 24,8 %, v Banskej Bystrici 24,4 %, v Prešove 22,5 % a v Košiciach 22,1 %. Zaujímavosťou je zistenie, že vysoký podiel obyvateľov s vysokoškolským vzdelaním mali v roku 2011 dve východoslovenské mestá, centrá Zemplína, Michalovce (25,0 %) a Humenné (24,2 %). Tieto dve mestá sa zaradili v poradí tohto ukazovateľa na 3., resp. 6. miesto. Ako uvádzajú Šprocha a Majo (2016), spolu so zmenou pohľadu na vzdelanie, a predovšetkým na jeho dosiahnutú úroveň, v kombinácii s tlakom z prostredia trhu práce, kde jedným z dôležitých aspektov pre úspech je kvalita ľudského kapitálu (jeho dôležitým fenoménom je práve vzdelanie), bol logickým vyústením vývoja po roku 1989 nárast počtu študentov a absolventov vysokých škôl, ktorý sledujeme v 90. rokoch minulého storočia a na začiatku nového milénia. Kým na začiatku 90. rokov minulého storočia na všetkých stupňoch a formách terciárneho vzdelávania študovalo 60 – 65 tisíc osôb, v rokoch 2007 – 2009 ich počet prekročil hranicu 140 tisíc.

Druhá hypotéza, „*predpoklad, že v dôsledku regionálnych disparít obyvateľstvo miest ležiacich v západnej časti Slovenska a v tradičných hospodárskych centrách Slovenska bude dosahovať vyššie hodnoty vysokoškolsky vzdelaných ľudí*“, sa potvrdila len čiastočne a platí paradoxne pre rok 1991, keď sa o regionálnych disparitách na Slovensku ešte ani nehovorilo. Ako bolo uvedené vyššie, najvyššie hodnoty vysokoškolsky vzdelaných ľudí v roku 2011 vykazujú mestá, v ktorých je tradícia vysokoškolského vzdelávania (Bratislava, Trnava, Nitra, Žilina, Banská Bystrica, Prešov a Košice). Vysoký podiel obyvateľov s vysokoškolským vzdelaním majú mestá so špecifickým ekonomickým zameraním, kde sa v dominujúcej terciárnej sfére vyžadovalo vo väčšej miere vysokoškolské vzdelanie, napr. kúpeľné mestá

Trenčianske Teplice, Piešťany, Bardejov, Bojnice a Vysoké Tatry (obr. 7). Takisto vysoký podiel obyvateľov s vysokoškolským vzdelaním majú bývalé okresné mestá z obdobia 1968 – 1990 (spomínané Michalovce a Humenné, ďalej Lučenec – 23,0 %, Levice – 22,9 %, Martin – 22,5 %, Zvolen – 21,1 %, Dolný Kubín – 22,1 %, Trenčín – 21,5 %, Stará Ľubovňa – 20,0 % a iné). Je logické, že vysokoškolské centrá, kúpeľné mestá a bývalé okresné mestá sú rozmiestnené na území Slovenska pomerne rovnomerne. Ako určitý zaujímavý pohľad možno uviesť názor na spomínaný vyšší podiel vysokoškolsky vzdelaných obyvateľov dvoch východoslovenských miest, Humenného a Michaloviec. Niektorí autori ho vysvetľujú aj historicky, a síce, pomerne silnou židovskou komunitou v predvojnovom období v týchto mestách, ktorá bola nositeľom vzdelania v týchto oblastiach už od čias Rakúsko-Uhorska (Borza, 2014).

Tabuľka 5 Priemerné hodnoty v jednotlivých kategóriách pre mestské, vidiecke obyvateľstvo a za celú SR (v %)

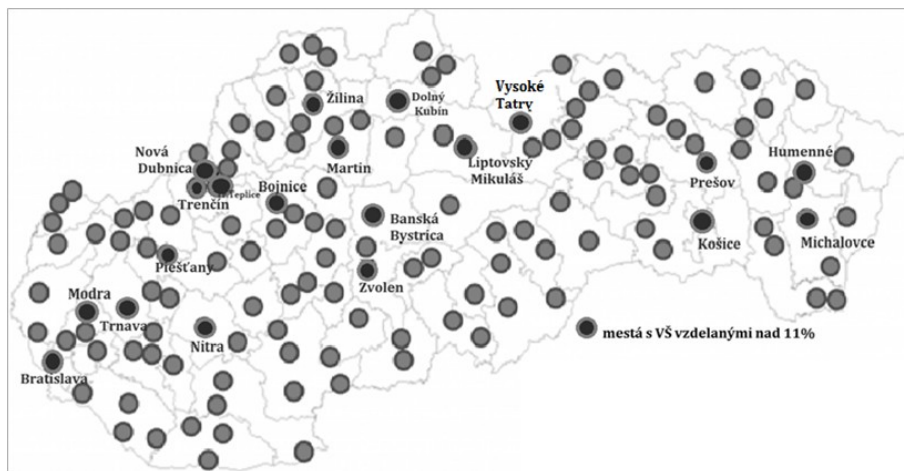
	Priemer / rok	základné	neúplné stredoškolské vzdelanie	úplné stredoškolské vzdelanie	vysokoškolské vzdelanie	bez školského vzdelania
mesto	1991	34,6	29,7	27,4	7,6	0,6
	2011	15,8	26,4	37,0	16,7	0,1
vidiek	1991	38,2	22,9	13,1	2,1	0,9
	2011	19,3	26,5	25,7	8,6	0,6
SR	1991	36,4	26,3	20,3	4,9	0,7
	2011	17,6	26,5	31,4	12,6	0,4

Zdroj: Štatistický lexikón obcí SR, ŠEVT Bratislava 1994; <https://census2011.statistics.sk/tabulky.html>, spracované autorom

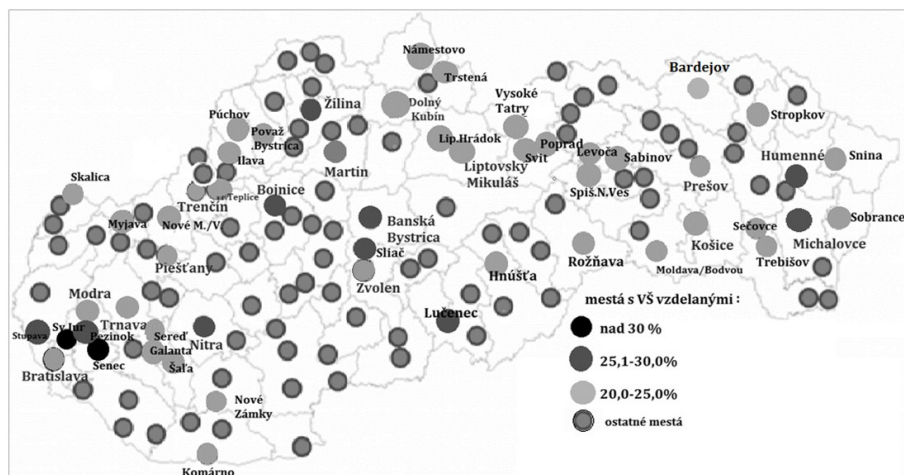
Takto teda môžeme v roku 2011 sledovať vysoké podiely vysokoškolsky vzdelaného obyvateľstva aj v mestách ležiacich v menej rozvinutých regiónoch Slovenska s vyššou nezamestnanosťou, na ktoré sa od roku 2015 významne zameriava regionálna politika Slovenska. Viacerí bádatelia upozorňujú, že pomerne častým javom je situácia, keď obyvatelia s trvalým pobytom v danom meste menej rozvinutého regiónu (vysokoškolsky vzdelaní), migrujú za prácou do rozvinutejších oblastí Slovenska s možnosťou uplatnenia sa. Ukázkovým príkladom miest s vysokým podielom obyvateľov s vysokoškolským vzdelaním ležiace v menej rozvinutých regiónoch sú mestá Svidník, Snina, Sobrance, Humenné, Michalovce, Rožňava, Hnúšťa, Moldava nad Bodvou, mestá Oravy a viaceré mestá Spiša (obr. 8).

Vo vzťahu k **tretej hypotéze**, „obyvateľstvo v mestách má nižší podiel obyvateľstva so základným vzdelaním a bez vzdelania ako je celoslovenský priemer a priemer vidieckych sídiel“ môžeme konštatovať, že sa potvrdila, a podiel obyvateľstva s najvyšším ukončeným základným vzdelaním bol u mestského obyvateľstva za obe obdobia nižší ako u vidieckeho obyvateľstva. Pod celoslovenský priemer sa v roku 1991 (36,4 % základné vzdelanie a 0,7 % bez vzdelania) dostalo až 93 miest,

v roku 2011 (17,6 % a 0,4 %) o niečo menej, len málo nad polovicu miest, 79 miest. Aj toto zníženie počtu miest pod priemerom týchto dvoch stupňov vzdelania je možné dať do súvisu so zmenou pohľadu na vzdelanie po roku 1989, v kombinácii s tlakom z prostredia trhu práce a samozrejme aj s lepšou dostupnosťou vyšších stupňov vzdelania pre vidiecke obyvateľstvo.

Obrázok 7 Mestá s vysokoškolsky vzdelanými nad 11% v roku 1991. Zdroj: <http://sodb.infostat.sk/sodb/sk/1991/oscitani1991.htm>, dostupné 10.9.2019

Obrázok 8 Mestá s vysokoškolsky vzdelanými nad 20 % v roku 2011. Zdroj: <https://census2011.statistics.sk/tabulky.html>

4 ZÁVER

Najvyššie ukončené vzdelanie patrilo v posledných troch desaťročiach (ak ráta-
me sledované obdobie až po súčasnosť, po rok 2019) k dynamicky sa meniacim
štruktúrnym znakom obyvateľstva, mestského aj vidieckeho. Z hľadiska kvalitatív-
nych zmien v štruktúre mestského obyvateľstva podľa najvyššieho dosiahnutého
vzdelania môžeme konštatovať, že zlepšenie možností získania vysokoškolského
vzdelania a tlaku trhu práce (niekoľko desiatok tisíc už zamestnaných osôb si po
roku 1989 prostredníctvom „dial'kového“ štúdia popri zamestnaní získavalo, a stále
získava, bakalárske vysokoškolské, prípadne magisterské alebo inžinierske vysoko-
školské vzdelanie potrebné pre udržanie pracovnej pozície, prípadne pre zlepšenie
platových podmienok) viedlo k nárastu vysokoškolsky vzdelaných v mestách i na
vidieku. Možno povedať, že mierne prekvapujúcim je zistenie, že významné zvyšo-
vanie podielu obyvateľov s vysokoškolským vzdelaním pozorujeme aj v mestách
menej rozvinutých regiónov Slovenska. Na druhej strane, čo je logické v kontexte
vyššie uvádzaných tendencií vývoja trhu práce na Slovensku po roku 1989, výrazne
poklesol podiel obyvateľstva so základným a neúplným stredoškolským vzdelaním.

Môžeme konštatovať, že tradičné vnímanie vzdelanosti medzi mestským
a vidieckym obyvateľstvom sa postupne stráca, pričom určitý vplyv na to majú aj,
po roku 1989 (najmä však v uplynulých 20 rokoch), dynamicky prebiehajú procesy
suburbanizácie. Autori zaoberajúci sa suburbanizáciou konštatujú, že pre obyvateľov
odchádzajúcich z miest, predovšetkým z veľkých sídlisk týchto miest, je typický
vyšší sociálny status s vyšším stupňom vzdelania.

Na druhej strane výstáva však otázka, či rastúci podiel vysokoškolsky vzdelané-
ho obyvateľstva naozaj pokrýva potreby na trhu práce. Diskusie, že v mnohých
prípadoch sa jedná len o potrebu mať vysokoškolský diplom pre daný typ práce
v štátnej sfére, resp. mať vysokoškolský diplom ako určitý doklad svojho statusu,
ako aj poukazovanie na skutočnosť, že v mnohých prípadoch je pre mladých ľudí
vysokoškolské štúdium „len“ predĺžovaním mladosti a odkladanie nástupu na
pracovný trh, sú nielen časté, ale aj aktuálne.

Príloha 1

Zoznam vysokých škôl na Slovensku v roku 2019 (stav k 1.9.2019)

Verejné vysoké školy:

- Akadémia umení v Banskej Bystrici
- Ekonomická univerzita v Bratislave
- Katolícka univerzita v Ružomberku
- Prešovská univerzita v Prešove
- Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre
- Slovenská technická univerzita v Bratislave
- Technická univerzita v Košiciach
- Technická univerzita vo Zvolene
- Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne

- Trnavská univerzita v Trnave
- Univerzita J. Selyeho so sídlom v Komárne
- Univerzita Komenského v Bratislave
- Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
- Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
- Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
- Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave
- Univerzita veterinárneho lekárstva a farmácie v Košiciach
- Vysoká škola múzických umení v Bratislave
- Vysoká škola výtvarných umení v Bratislave
- Žilinská univerzita v Žiline

Štátne vysoké školy:

- Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika so sídlom v Liptovskom Mikuláši
- Akadémia policajného zboru v Bratislave
- Slovenská zdravotnícka univerzita v Bratislave

Súkromné vysoké školy:

- Akadémia médií, odborná vysoká škola mediálnej a marketingovej komunikácie v Bratislave
- Bratislavská medzinárodná škola liberálnych štúdií
- Hudobná a umelecká akadémia Jána Albrechta v Banskej Štiavnici
- Paneurópska vysoká škola
- Stredo európska vysoká škola v Skalici
- Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach
- Vysoká škola Danubius
- Vysoká škola DTI (Dubnický technologický inštitút)
- Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave
- Vysoká škola manažmentu v Trenčíne
- Vysoká škola medzinárodného podnikania ISM Slovakia v Prešove
- Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, n.o. v Bratislave

Zdroj: Katalóg vysokých škôl, 2019

Literatúra

- BATCHGEO. COM, 2019. [online] [cit. 2019-05-20]. Dostupné na: <<https://batchgeo.com/>>
- BLEHA, B., SZABO, M. 2018. Changing Educational Pathways and Economic Activity. Time and Space Aspects in Slovakia after 1989. *Ekonomický časopis*, 66, 10, 1031-1050.
- BORZA, P. 2014. *Židia medzi kresťanmi na území Slovenska v 19. storočí*. [online] [cit. 2019-11-06] Dostupné na: <<https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/zborniky-z-konferencii/c/bratislava-konferencia-kczi2014-07>>
- BREZÁK, J. 2005. *Úvod do štúdia demografie (najmä pre sociálnu prácu a sociálnu politiku)*. Vydavateľstvo Lúč, Nitra, 280 s.

- HENDRICHOVÁ, J., et al. 1996. Reformy školství ve střední a východní Evropě: průběh a výsledky. In *Sborník příspěvků ze symposia konaného ve spolupráci Rady Evropy a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání.
- INFORMÁCIE O VYSOKÝCH ŠKOLÁCH, 2019. [online] [cit. 2019-07-21]. Dostupné na: <<https://www.portalvs.sk/sk/informacie-o-vysokych-skolach>>
- KATALÓG VYSOKÝCH ŠKÔL, 2019. [online] [cit. 2019-07-21]. Dostupné na: <<http://www.vysokeskoly.sk/katalog/>>
- LANGHAMROVÁ, J. 2009. Reprodukce lidského kapitálu – Úvodní slovo. In *Reprodukce lidského kapitálu, vzájemné vazby a souvislosti*. Zborník z konferencie. VŠE. Praha.
- LUKNIŠ, M. 1985. Regionálne členenie Slovenskej socialistickej republiky z hľadiska jej racionálneho rozvoja. *Geografický časopis*, 37, 2-3, 137-163.
- LUTZ, W. 2010. DEMOGRAPHIC DEBATE Education will be at the heart of 21st century demography. *Vienna Yearbook of Population Research*, 8, 9-16.
- LUTZ, W., SAMIR, K. C. 2011. Global Human Capital: Integrating Education and Population. *Science*, 333 (6042), 587-92. DOI: 10.1126/science.1206964
- LUTZ, W., STRIESSNIG, E. 2014. How does education change the relationship between fertility and age-dependency under environmental constraints? A long-term simulation exercise. *Demographic Research*, 30(1), 465-492. DOI: 10.4054/DemRes.2014.30.16
- MATLOVIČ, R., MATLOVIČOVÁ, K. 2011. Regionálne disparity a ich riešenie na Slovensku v rozličných kontextoch. *Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešoviensis, Folia Geographica*, 18, 8-88.
- MESTÁ SLOVENSKA. [online] [cit. 2019-05-20]. Dostupné na: <<http://www.fodor.sk/Svk/svk.htm>>
- MORETTI, E. 2004. Estimating the Social Return to Higher Education: Evidence From Longitudinal and Repeated Cross-Sectional Data. *Journal of Econometrics*, 121, 1-2, 175-212. DOI: 10.3386/w9108
- PORUBČINOVÁ, M. 2011. Ľudský kapitál – bariéry a šance rozvoja v podmienkach informačnej spoločnosti. *Prognostické práce*, 3, 1., 27-49.
- RAKYTOVÁ, I. 2018. Vzdelanostná štruktúra vidieckeho obyvateľstva Slovenska v období sčítaní 1991 a 2011 (Educational Structure of Rural Population of Slovakia During Census 1991 and 2011). *Geografické informácie* (Geographical Information), 22, 1, 432-447. DOI: 10.17846/GI.2018.22.1.432-447
- RUSNÁK, J., KOREC, P. 2013. Alternatívne koncepcie postsocialistickej transformácie. *Ekonomický časopis*, 61, 4, 396-418.
- SLAVÍK, V. 2011. *Geografia sídiel*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Prírodovedecká fakulta.
- ŠPROCHA, B. 2009. Vzdelanosť a vzdelanostná štruktúra populácie Slovenska. *Prognostické práce*, 1, 2, 145-241.
- ŠPROCHA, B. 2010a. Vývoj vzdelanostnej štruktúry a vzdelávania na Slovensku. *Slovenská štatistika a demografia*, 20 (1), 3-30.
- ŠPROCHA, B. 2010b. Generačná analýza vzdelanostnej štruktúry obyvateľstva Slovenska. *Slovenská štatistika a demografia*, 20 (1), 31-48.
- ŠPROCHA, B. 2011. Medzigeneračná premena vzdelanostnej štruktúry obyvateľstva Slovenska. In *RELIK 2011; Reprodukce lidského kapitálu - vzájemné vazby a souvislosti*, December 5-6, 2011. [online] [cit. 2019-03-21]. Dostupné na: <<http://kdem.vse.cz/resources/relik11/sbornik/download/pdf/177-Sprocha-Branislav-paper.pdf>>
- ŠPROCHA, B. 2012. Transformácia vzdelanostnej štruktúry populácie Slovenska a jej možný vývoj do budúcnosti. In *RELIK 2012, Reprodukce lidského kapitálu - vzájemné vazby a souvislosti*, December 10-11, 2012. [online] [cit. 2019-03-21]. Dostupné na: <<http://kdem.vse.cz/resources/relik12/sbornik/download/pdf/26-Sprocha-Branislav-paper.pdf>>

- ŠPROCHA, B., MAJO, J. 2014. *Storočie populačného vývoja Slovenska II.: populačné štruktúry*. Univerzita Komenského v Bratislave, INFOSTAT – Výskumné demografické centrum, Bratislava, 127 s.
- TUČEK, M. 1998. *Česká rodina v transformaci: stratifikace, dělba rolí a hodnotové orientace*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- TUČEK, M., et.al. 2003. *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Praha.
- ŽENKA, J., NOVOTNÝ, J., CSANK, P. 2014. Regional Competitiveness in Central European Countries: in Search of Useful Conceptual Framework. *European Planning Studies*, 22, 1, 164-183.
- WORLD URBANIZATION PROSPECTS 2018. [online] [cit. 2019-05-20]. Dostupné na: <<http://esa.un.org/unpd/wup/Publications/Files/WUP2014-Report.pdf>>

Changes in the educational structure of the urban population of Slovakia in 1991 and 2011

Summary

The main aim of this paper was to evaluate and compare changes in educational structure of urban population in Slovak republic from 1991 until 2011. In the paper, we used census data from the years 1991 and 2011. The data describes education of population over 15 years in 1991 and under 16 years in 2011. The ages 15 and 16 years relate to requirements for compulsory school attendance and its maximum duration. We identified four main categories: elementary education, incomplete high school education (without exit examination), complete high school education (with exit examination), and university education.

The highest achieved level of education in the last three decades (if we count the period under review to the present) has been one of the dynamically changing structural features of the urban population. In terms of qualitative changes in the structure of the urban population according to highest achieved level of education, it can be stated that facilitating the attainment of higher education has led to an increase in university education even in towns in less developed regions of Slovakia. On the other hand, the share of the population with primary and incomplete highest achieved level of education was decreased.

The category “elementary education” has undergone the most significant changes in all categories. While in 1991 the minimum was in the range of 20.01-25% (7 cities – these were cities with traditional higher education (Bratislava, Prešov, Žilina Banská Bystrica except them City High Tatras, Nová Dubnica and surprisingly Svidník), in 2011 belonged this interval to maximums (20 cities) and only 6 cities reached values above 25% (4.3% of cities).

The highest proportion of inhabitants with the primary education in 1991 was mostly in small towns of central, northern and eastern Slovakia. It was reported more than 50% with the highest achieved primary education by cities Kolárovo, Gabčíkovo and Jelšava.

In 2011, the minimum values, below 10%, were shown in 3 cities (Bratislava, Banská Bystrica and Bojnice). The highest values were stated by cities Čierna nad Tisou, Kolárovo, Fiľakovo, Dobšiná and Jelšava (over 25%).

The category incomplete high school education had a relatively strong position in both analyzed periods, with the largest category in both periods being 25-30% (48.6% of Slovak cities), similar to the category 30-35% with 43.6% of cities. In 2011, the largest category was still 25.1-30%, but only with a share of 41.4% of cities.

The share of the population with the highest completed full education in cities has shifted from most 10-30% to over 30% and more.

The share of university educated people has increased in every city. While in 1991 the maximum share was up to 10% (80% of cities), after 2011 there was a significant jump, and the largest category was become the 15-20% category with 38.6% of cities in Slovakia.

The comparing the values of education between rural and urban communities clearly showed, that in rural areas and in cities in 1991, dominated the population with the highest achieving elementary education. In 2011, the population with incomplete high school education is slightly dominated by the rural population, while in the cities we can observe a significant dominance of the complete high school educated people.

In both categories of population, the highest jump – increase was recorded in the category of university educated population and the complete high school educated population. The increase in these two categories is related to the increasing number of high schools (“gymnázium” schools), business and hotel academies. On the other side craft schools (“učilištia”) have become a symbol of less successful pupils. This has led to their decline, and often to abolition, at the expense of schools of general education.

It can be stated that the traditional perception of education between urban and rural populations is completely lost as a result of the suburbanization process and easier access to education. On the other hand, the question arises as to whether the growing share of the university-educated population really meets the needs of the labour market, and in many cases, it is not “only” a prolongation of youth and postponement of the labour market for young people.